

Széchenyi Társadalomtana.

Írta: GAAL JENŐ.

Most, midőn az ország a Legnagyobb Magyar valóban gyászos körülmények közt bekövetkezett elhunytának ötvenedik évfordulóját sok testület ünnepélyes ülésein és legjobbjainak szívében megüli, e folyóirat sem maradhat néma, vagy közönyös. Sőt annak az egyesületnek, melynek szócsöve és amely a párt-, felekezeti és osztálykülönbségek felett álló nemzeti életérdekeket szem előtt tartó társadalomtan művelése és első sorban az annak javát előmozdítani hivatott socialis politika irányelveinek terjesztésére alakult, tulajdonképp a SZÉCHENYI társadalmi eszméinek szolgálatában kell állani. Nem azért, mivel azoknak Ő adott nálunk először kifejezést, hanem mivel a társadalomra és a magyar nemzet fejlődésére vonatkozó gondolatai olyanok, hogy háromnegyed század tapasztalatai és ezek alapján a legújabbkori igazi tudomány által is teljes mértékben igazolvák.

Hozzánk tehát nemcsak illik, hanem az a mi szoros kötelességünk is, hogy a SZÉCHENYI legnagyobb és legbecsesebb hagyatékának: halhatatlan szellemének lerótt hódolatbeli nemzeti adóból minden hivalkodás nélkül, de annál határozottabban kivegyük a magunk nagy részét. Nekünk tehát nem külön SZÉCHENYI emlékűnnepet kell rendeznünk, hanem nemzeti politikájának megvalósítására minél hathatósabb eszközökkel állandóan törekedni fennen vallott legsajátabb hivatásunk kell hogy legyen.

Ha a SZÉCHENYI életét, műveit, alkotásait és iratait az ember társas természete, a társadalom lényege, az egyén és

társas közösségei közötti viszony és általában a sociologia alaptörvényei iránt való felfogásának kiderítése céljából vizsgáljuk, gondolatainak csodás mélységével és magasztosságával fogunk találkozni. Nem voltak újak ez eszmék már az 6 korában sem, de az kétségtelen, hogy a SZÉCHENYI fenkölt lelkének kristálytisza hasábján átbocsáttatva azoktól bizonyos megkapó eredetiséget elvitatni nem lehet.

Már első alapvető nagy munkájában írta, hogy az ember társulásra van teremtve. Az érintkezés embertársaival és a velők folytatott eszmecsere fejleszti legjobban az embert. A tetteinket és nézeteinket helyben nem hagyó megjegyzések, a kölcsönös bírálat nagyobb figyelmet gerjesztenek bennünk minden körülöttünk levő tárgy iránt s választást engedvén, szemeinket a felmerülő képzetekkel szemben megnyitják. Az emberi egyesülés alapjellege az örökkévalóság, mely az igazságot szüntelenül forgatja s ezt nemzedékről-nemzedékre folytatva, végre fényes világosságban tünteti fel azt. A magános ember mindent csak egy-egy oldalról lát, mert egyszerre több ponton nem állhat. Innen van az, hogy egynek minden nagyobb dolog nehéz, soknak pedig semmi sem lehetetlen. A társulásnak haszna tehát mérhetetlen, de annak lényegéről voltaképp csak kevés embernek van tiszta fogalma. Veleje abban áll, hogy összes erőink és tulajdonságaink egymást mintegy kiegészítve, szövetkeznek. Az emberiség haladásának nagy akadályait más hatalom nem lett volna képes elhárítani annak útjából. Az, hogy nagyot alkossunk, tehát csak tőlünk függ, mert igen sok, különben lehetetlen dolgot érhetünk el, ha sokan elszántan és állhatatosan ugyanazt akarjuk. A társas érzés alapját az egyeseknek egymáshoz való természetes vonzódása, de egyúttal a belénk oltott és a társas együttlét által fejlesztett kötelességérzet is képezi. Ha mindenki azt hiszi, hogy a siker tőle függ, akkor minden ember teljes erejéből dolgozik. így azután a kedvező eredmény sokkal valószínűbb. De hogy ezt elérhessük: a társadalmi békés együttlétre van szükségünk, ez pedig azt kívánja, hogy természetes szabadságának egy részét a társaságbeli szabadság biztosíthatása végett áldozza fel mindenki. Az egyénnek csak a társadalomra való hatás által lehet nagyot és tartósat alkotni. Az emberek tehát egymással és ne egymás ellen dolgozza-

nak. így érvényesül az egyesekben és a nemzetekben rejlő teremtő erő is. Minél nagyobb a közértelmiség valahol, annál magasabban áll a nemzet is a többi nemzetekkel szemben s minél kevésbé szorul idegenekre, annál függetlenebb és szabadabb. A társadalom minden tagjának tehát képességeinek és alkotó erejének fejlesztése útján módjában áll a nemzet függetlenségének és szabadságának biztosításához járulni.

Azonban nem önkényunktől függ a társadalom jóléte. Nem tetszésünk és jó szívünk óhajai döntik el, hogy az embereket miként igyekezzünk boldogítani. *Vannak a természetnek dönt-hetetlen szent törvényei, melyek rendelkezéseit teljesítve, lassanként e részben is megközelíthetjük a tökélyt.* A társadalmi élet összekuszált gombolyagának fonalát azonban megtalálni és világosan megmondani, hogy az egymásra ható tényezők közül melyik az ok és melyik a következmény, továbbá megérteni és felismerni a nemzetek hajlamait, lelkületét, jellemét és irányzatait, nem könnyű dolog. *Mindazáltal a társadalmi élet fejlődésének előre meghatározása, bizonyos mértékben lehetséges, csak hogy eközben számos bonyolult kombinációra van szükség. Ezek tudománya még most (t. i. 1830-ban) nevet sem nyert, de az bizonyos, hogy annál az erkölcsi tényezőkkel való számolás nagy szerepet játszik.*

Az igazságos társadalmi rend legbiztosabb alapja a boldogsághoz való haladásnak. Mindenkinnek erejéhez képest a társadalmi munkában közreműködni szoros kötelessége. Cherub nincs közöttünk és aki azt hiszi, hogy ő ilyen, tőle a legtávolabb az fog állani. Egy ember nagyokat legfeljebb az által alkothat, hogy az erőket összehozza és szervezi.

Azok az osztályok, melyek valamivel közvetlenül foglalkoznak, a feladataik körébe eső tárgyakat és eljárásokat tényleg alaposabban ismerik, mint mások, akik nem ott, vagy általában kevésbé dolgoznak, mint inkább dolgoztatnak. Ez utóbbiak a társadalomban fejlebb állván, talán szélesebb látókörrrel bírnak. Miután mind a szélesb szemhatárra, mind a pontosabb tudásra a társadalmi, gazdasági és politikai feladatok megoldásához egyaránt szükség van, az osztályoknak szoros kapcsolatban kell állaniok egymással. És valóban a társadalom egyes osztályai bonthatatlan kötelékekkel fűzvék egymáshoz. Ezt az osztályoknak jobban kellene átérteni, mert a

közérdekkel gyakran összetévesztett külön osztályérdekek által tévedésbe ejtett egyes társadalmi rétegek könnyen ellentétbe jutnak egymással.

A társadalom és közszabadság lényegének ismerete azért többé-kévesbbé mindenkinek, különösen pedig azoknak szükséges, akik az ország ügyeit közvetlenül vagy közvetve intézni akarják. A látszat az emberi társadalomban sokszor csal s aki vezetni akar, annak képességgel kell bírni arra is, hogy a felmerülő problémák mélyeire látni és a jelenségek tömkelegében eligazodni tudjon. Ha azzal bír, be fogja látni, hogy a kemény törvény a becsületes emberre nézve nem büntetés, hanem ajándék, a becstelen és féktelenre nézve s vele szemben pedig a legnagyobb szükség.

Az egyesekre úgy kell hatni, hogy minél többen jussanak emberi méltóságuk és magasb rendű kötelességeik tudatára. Ezek azután például szolgálhatnak másoknak. A jó ugyan magában véve is jó, akár van tanúja, akár nincs, de annak útja rendszerint tövises. Hogy tehát valaki rálépjen és rajta maradjon, lelki erőre és erkölcsi határozottságra van szüksége. Azért az erényt is gyakorolni kell, főleg önmegfigyelés, továbbá önidomítás által. Semmi sem jön könnyen a világra. A legnagyobb természetes ügyesség és tehetség is csak szorgalom és fáradság által fejlődhetik ki egészen.

Ennélfogva aki reformot óhajt nagyban, kezdje meg azt önmagánál kicsinyben. Ha azután az apró erények gyakorlásában kitartó, elérheti, hogy a jogtisztelet és szabadság szelleme úgyszólván hússá és vérré fog válni benne. A mások jogainak megbecsüléséhez és a mások iránti kímélethez, mely nélkül nincs békés együttlét, tehát szintén gyakorlat szükséges. Ennek alkalmait nyújtják a társas körök, ahol minden résztvevőnek meg kell zabolázni önkényét. A társas körökbe való felvételnél az emberek kénytelenek egész lényüket, múltjokat és jellemöket mások fölebbezhetlen ítéletének alávetni. Akik erre, ha különös okuk nincs rá, nem hajlandók, a társadalmi szabadságról fogalommal sem bírnak. Pedig a szabadság az emberiség legnagyobb java. De a kötelességek teljesítését nem szabad a szabadság megszorításának tekinteni, mert a tartós közszabadság attól függ, hogy a társadalom tagjainak legalább többsége önként, híven és odaadással teljesítse kötelességét.

Azt, aki semmiben sem akarja lekötni magát, előbb-utóbb mindenben meg fogja kötni az idők igazságos szelleme. Ellenben az oly lekötés, mely mindenkire kiterjed, az igazi szabadságot mód nélkül megerősíti.

Az igazság és az okosság együttes követelménye az is, hogy az érdemet pártolni, az érdemtelenséget mellőzni s a bűnt üldözni kell. Nincs veszedelmesebb, mintha a törvények úgynevezett politikai tekintetek miatt helytelenül majd egynek, majd másnak kedveznek. Ha az alsó néposztály nincs kifejlődve, hát fejlesztessék ki.

Az igazi arisztokratia a szorgalmat és erényt mindenkifelett tiszteli, ellenben az elaljasodott oligarchia azt hiszi, hogy neki minden és mindenki le van kötelezve, ő pedig senkinek és semminek.

Midőn az alsóbb néposztályok tagjait emeljük és önértéküket fokozzuk, nemcsak nemesen, de okosan is járunk el, mert a tulajdont s vele a társadalmi rendet ennek folytán a legjobban biztosítjuk, továbbá a gondolkozó szorgalmas emberek a becses munkászeket is szaporítják. A végcélznak a társadalmi politikában nem szabad másnak lenni, mint a lehető legnagyobb számú polgár lehető legteljesebb és legtartósabb boldogságának.

Nem lehet másban, mint az összhangzatban boldogság. A nagy természet, a csillagok világának szemlélete épp úgy, mint saját keblünk belső életének megfigyelése erről győzhet meg bennünket.

Ezt a nagy egybehangzást pedig csak az értelem és bölcsesség teremtheti meg. Szabad lehet valamely nemzet a külhatalomtól, de a műveletlen nép rabjává lesz tudatlanságának. Az így keletkezettnél nagyobb és fertelmesebb rabság nincsen.

Azonban bölcseséget nem egyedül könyvekből és katedrarról lehet tanulni, hanem a természet szavaiból is, melyek minden emberhez bűvös erővel szólnak. Ha azokat valaki megérti, akkor képesek őt erkölcsileg is felemelni.

De nemcsak a természet, a társadalom is nevelhet. A nevelés kezdetének azonban nyájasság és jó modor a dajkái. Míg értelmök meg nem jön, addig érzelmeiknél fogva kell vezetni az embereket. De azért a nevelőknek az észszerűsége-

»et sem szabad szemeik elől téveszteni s még szeretetből sem helyes gyengékké nevelni az embereket.

A nevelés és tanulás azonban tévedés, hiba és balsiker nélkül lehetetlen. Az embernek esni, sőt sokszor kell esni, míg végre a maga lábán csak megállani is tud. De éppen azért kell nevelni és tanítani az embereket, hogy akkor essenek, mikor tagjaik még ruganyosak. Tapasztalást pénzért venni, vagy hagyatékul kapni nem lehet. Mindennek, a mit tudunk bizonyos ára van. De tény az, hogy a levegő, melyet beszívunk, akaratumk ellenére is nagy mértékben befolyásol bennünket. És a környezet, melyben élünk, lelkünknek ilyen levegője. Ezek szerint a társadalmi jó nevelésnek igen nagy becsé van. Maga után vonja a lélek tágulását, az erények kifejlődését s az emberek iránti nemes rokonszenvet. Többet ér, mint minden egyes tulajdonság, minden kincs, minden kiváltság, sőt mint magában véve a szabadság. Midőn embertársainkat így neveljük, a legnagyobb jót tesszük velők. De a népről nem úgy kell gondoskodni, mint a gyerekről. Azt mindig nem ringathatjuk, hanem lassanként hozzá kell szoktatni ahhoz, hogy a maga lábán meg tudjon állani. Egyébiránt vajjon jót teszünk-e azzal a gyermekkel is, akit mindig támogatunk, hogy el ne essék és csupa jószívűségből a saját lábai használatától végre elszoktatjuk?

Két szót tartsunk mindenenk fölött szemeink előtt az ország boldogságára irányuló törekvéseinkben: a keresztény és nemzeti nevelést. Könyveket írhatni e két szó tartalma és becsé felől. A keresztény szellem a fajokat és a különféle vallások híveit egyesítendi, a nemzeti irány pedig egyesítend minden igaz magyart.

Továbbá áll az is, hogy felebarátainkon mi gyökeresen nem segíthetünk máskép, mint azon ingerek és módok által, melyek arra ösztönzik őket, hogy tisztos és biztos létöknek önmaguk legyen szerzői. Az emberi nem úgy van teremtvé, hogy minden legkisebb előnyért és élvezetért fáradnia kell és kénytelen legyen megküzdeni az elemekkel. A nyomor és szükség az emberiség legjobb tanítói. Az általán élvezett közszabadságnak nagy ára van, de ezt a vele járó nemzeti boldogság és dicsőség megéri. A keresztény philosophia nem pusztá imádságból és nem csupán a szelíd életből, hanem a

nemes értelemben vett szabadságtiszteletben áll, melyet az igaz ember nemcsak magának szeret, hanem az egész emberiségnek.

De nemcsak a társadalmi, hanem az önnevelésre is szüksége van mindenkinek. Senki sem születik oly jónak és ügyesnek, mint aminővé hosszas gyakorlás után lehet. Testi, szellemi s erkölcsi egészségre kell első sorban törekedni minden jobb embernek, magára és másokra nézve. Egészség nélkül sem az ember, sem a nemzet nem lehet elégedett. Már pedig a megelégedés szelíd rokona a szerencsének. Egészségtől viruló egyén! Ugyan van-e ennél kellemesebb látvány? Igen van. És vajjon mi az? Az egészséges család. Ennél pedig csak az egészséges község gyönyörűbb, míg az egészséges nemzet már mennyekbe ragadó tünemény.

A felsőbb osztályok természetes kötelessége, hogy előljárjanak. De tudni kell, hogy miként kell előljárni. Nincs kárhozatosabb elbizakodás, mint másoknak tanácsolni, másokat vezetni akarni megfelelő tehetség nélkül.

Az sem hagyandó figyelmen kívül, hogy a teremtmények sok milliárdnyi számában nincs kettő, amely teljesen egyenlő volna. Az egyik nemzet tapasztalása tehát a másik eljárására nézve támaszul csak föltételesen szolgálhat. Minden népnek saját géniusát és a saját életelemét, mely nélkül nem fejlődhetik, kell első sorban irányadónak tekinteni. A mi két életelelemünk: nemzetiségünk és alkotmányos szabadságunk. Ez a kettős kútforrás, melyből részünkre mindennek folyni kell. Ezek mibenlétével sokáig nem voltunk tisztában. Az alkotmányos szabadság helyett a korlátlan szabadosságot kerestük, a nemzet életének pedig mindig nagyobb mérvű és nemesebb kifejlésztése helyett idegen kulturát nyersen, feldolgozatlanul szívánkba magunkba. A nemzeti szellem és a közérdek tisztázása az, ami a leghatalmasabban egyesít és emel.

Amaz megvalósítása a nemzetek hosszú életének egyedüli biztosítója. A legnemesb gerjedelmek, a legszívrehatóbb hazafias tettek pillanatokra ugyan csodákat mívelhetnek, de csak a közérdek az a nagy életelv, mely a nemzeteket tartósan egyesíti és a fejlődés dicső útján megtartja. A világtörténet a maga egészében ennek is bizonyítékát képezi.

A másik nagy életelv a nemzeti szellem. Az maga is

fejlődés eredménye s nem úgy jön létre, mint ahogy állítólag Pigmaleon szobra keletkezett. A nemzeti szellem alig észrevehető módon ered, halkán nevelkedik és fejlődik ki. Csak így lehetséges az, hogy a nemzetek jó alaptulajdonságaik, egyéniségek megromlása nélkül is haladhatnak. Különben arra lennének kárhoztatva, hogy vagy állati vadságban maradjanak, vagy elveszítsék azt a benső erőt, amely szerves módon eddig a tökéletesbülés útján előrehajtotta őket. A nemzeti szellemhez való hűtlenség a nemzet lelkületének zománczát töri meg. Azt kell tehát javítani. A nemzetek valódi ereje vagy a vad fanatizmusban, vagy a tökéletes közműveltségben áll. A kettő közötti állapot gyengeséget jelent s mint ilyen veszedelmes. A fél felvilágosodás és a félszeg tudomány ilyen.

Ne kételkedjünk abban, hogy a teljes lelki erő és a kifejlesztett ész végre minden testi erőlködés felett bizonyosan diadalmaskodik.

Minden nemzetben van jó és rossz; fogadjuk el a jót mindenünnen, azt pedig, ami rossz, ne engedjük be sehonnan. Minden előre megy s feljebb emelkedik e világon. A józan ész is helybenhagyja a folytonos tökéletesedés gondolatát. De a nemzeteknél az emelkedés jórészt kölcsönös hatás eredménye is, mert azok a műveltséget egymástól vették át. Azonban a külföldi benyomásokat nem eredetiségünk és jó sajátságaink rovására kell elfogadnunk, hanem azok befolyása alatt fejtsük ki saját rendszereinket s a külföldi példa csak útmutatás és tájékoztató legyen.

A haladott népnél a nemzeti érzés lényegben nem egyéb, mint a rokonok közötti szeretet, barátság és a családi becsület felett örökös éberség. Az a magasrendű emberi lény minden ereibe és lelkének legbensőbb rejtekébe szőtt természeti tulajdon, melyet az önbecs megsemmisítése nélkül éppoly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a szív kiszakíttatása után élni többé nem lehet.

A nemzetiségben általán szent varázserő van; de száz és száz árnyalatban mutatkoznak a nemzetek hajlamai és irányzatai. Ezek rendszerint fejlődésöknek a múltban szerzett eredményei s azokon fog felépülni a jövőendő. A nemzetek életszakai e hajlamainak különböző stádiumait mutatják. Eme

tulajdonságoknak ily nagy fontossága mellett azokat tehát ápolni s megengedett módon lehetőleg irányítani kell.

A nemzeti életkorok egészséges egymásutánja így fog bekövetkezni s a nemzeti fejlődött egyéniségek így keletkeznek. Máskülönben a legkülönfélébb tulajdonságokkal teljes ivadék, egy középizének nevezhető valami jön létre, melynek propagatiója épp oly lehetetlen, mint a különböző fajokból keletkezett korcsoké. A kellő gondozás mellett ellenben a nemzeti egyéniség domborodik ki, mely azután az ifjú népet, minden kalauz nélkül is, a férfikorba vezeti. Különben pedig a nemzeteknél is beáll az, hogy a férfikor átugrásával ifjan megvénülnek és lehányatlanak, vagy mint a kormány nélküli hajó, elsüllyednek, vagy partra vetttévén, bizonyos zsákmányaivá lesznek az idegeneknek.

Tartsuk szemünk előtt, hogy az ész e részben is erő s így az ész boldogság. Á tanult és kiművelt emberi fő nagy mennyisége képezze nemzetünk igazi hatalmát. Ne feledjük soha, hogy nincs nagyobb erő az emberi agyvelőnél. A nemzet valódi ereje a közértelmiségen alapszik, mely társulásra, szervezkedésre bírja az embereket, akik csak így egyesülve képeznek nagy erőt.

Nemzeti bajaink legfőbb okai nemzetiségünk nemkielégítő fejlettségéből és értelmi súlyunk csekély voltából származnak. Azok megszüntetéséhez pedig mindennemű kötelességeink arányos hű teljesítése által járulhatunk a leghathatósabban.

De ehhez kettő kell: salaktalan honszeretet s az ország állapotainak és körülményeinek lehetőleg tökéletes ismerete. Arról azonban, hogy mindenki vezessen, le kell mondani. Számptalan feladat egyszerre oldandó meg az ország erejével. Azért szükséges, hogy munkafelosztással az egész társadalom működjék, amit csak akkor már várhatunk, ha a társadalom szerves életműködése beáll.

Embernek és nemzetnek a végzet csak gyermekségében őrangyala. Ha férfikorát elérte, akkor az értelemre kell támaszkodnia.

Íme ezekben csak nagyon vázlatosan, de lelkiismeretes és beható tanulmányozás alapján adtam elő SZÉCIKNYI-nek a társadalomra vonatkozó főnézeteit. Minden szavát műveinek

számos helyével tudnám igazolni. Ezt különben másutt, más alakban már meg is tettem.

A felhozottakra utalva, bátran mondhatom, hogy társadalmunk nagy reformátorának oly rendszere volt, melyet ő ugyan nem irt meg külön, de a mely összes tetteiből és szavaiból önként szövődik össze. Életének egész folyása arról tanúskodik, hogy ő a nemzetmentés nagy feladatához csak igen lelkiismeretes előkészület után fogott. Azután pedig teljesen odaadta magát élethivatásának. Saját valóját is eszközül használta fel, s hogy példát adhasson, ebbeli szerepére külön nevelte magát. Alkotásai is csak egyes taktikailag helyesen kiválasztott eszközei voltak reformatori működésének.

Már egyszer elmondtam, és itt ismétlem, hogy az összes nemzetek nagy reformátorainak sorában SZÉCHENYI-t valamennyi fölé az ő erkölcsi nagy ereje emeli. Bármelyikét tekintsük is a kitűnő államférfiak, politikusok és Íróknak, akik a maguk nemzetének nagyságát tetteik, vagy eszméikkel hathatósan előmozdították, egyiknél sem fogjuk találni, hogy azokat a nagy alapigazságokat, melyek a nemzetek benső életműködésének örökké érvényes törvényeit képezik, úgy átértették, oly világosan hirdették és egész életökkel oly összhangzatosan bizonyították volna, mint SZÉCHENYI ISTVÁN. Becsebb ez erkölcsi és szellemi hagyatéka mindennél, amit nemzete tőle örökölt. Az ő társadalomtana nemcsak szavakból, hanem sikeres tettekből és egy nemzetet megváltó vértanúságból áll.

Ezen általa nem irt, de alkotott társadalomtan megszívlelése mentheti meg egyedül ezt az ő irányától újabban megint eltért és így veszélyes tévutakon bolyongó nemzetet. Lehet-e társadalomtudományi egyesületnek magasztosabb és hasznosabb feladata, mint annak odaadó, hű követése és fáradhatatlan hirdetése? Ezzel az országnak a legnagyobb szolgálatot tesszük manapság és emlékének is a legméltóban áldozunk.